

Коновальчук Інна Миколаївна 

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

РОЗВИТОК «SOFT SKILLS» МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Нова українська школа потребує фахівців, які мають високий рівень сформованості як загальних так і спеціальних фахових компетентностей, швидко реагують на виклики сучасної освіти, здатні адаптуватися до змін освітнього середовища, створювати та впроваджувати власні розробки, організовувати педагогічну діяльність на принципах компетентнісного, особистісного, діяльнісного підходів та педагогіки партнерства. Значення ролі вчителя початкової школи у формуванні особистості дитини, всебічному розвитку, вихованні та навчанні учнів неможливо переоцінити. Тому підготовка майбутніх компетентних, конкурентно спроможних, креативних учителів, здатних до постійного саморозвитку та самовдосконалення є важливим завданням вищої освіти. Отже, в умовах оновлення освітньої системи початкова школа потребує інноваційного, адаптивного, компетентного вчителя, що володіє необхідним комплексом *hard skills* та *soft skills* (м'які/гнучкі навички), які необхідні для ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

На сучасному етапі реформування освіти питання розвитку *soft skills* майбутніх вчителів набуває особливої актуальності та висвітлюється в низці нормативних документів України. В Законі України «Про освіту» окреслено загальні вимоги до освітнього процесу та ключові компетентності вчителів, серед яких *soft skills* займають важливе місце. Закон «Про вищу освіту» визначає стандарти та критерії якості вищої освіти, акцентуючи увагу на необхідності формування м'яких навичок у здобувачів вищої освіти. У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) оптимізовано професійні компетентності, які забезпечують виконання вчителем своїх трудових функцій, серед яких соціальна складова займає значне місце.

У Стандартах вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта у вимогах до освітньо-професійної підготовки майбутніх учителів початкових

класів наголошується на важливості розвитку в них soft skills. Концепція Нової української школи орієнтована на створення сучасного освітнього середовища, що вимагає підготовки вчителів, здатних до творчої, інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, усвідомлення своїх емоційних станів, керування ними.

Обґрунтування поняття «soft skills» має достатні теоретичні основи, що підкріплюється численними дослідженнями та публікаціями в цій області, що розпочалися ще в 1960-х роках. Однак сам термін «soft skills» набув широкого визнання і поширення лише наприкінці 1990-х років.

Питання сутності, змісту, класифікації, формування soft skills вивчали вітчизняні (Н. Безлюдна, О. Браславська, Н. Гудима, О. Гуменюк, Н. Дудник, О. Єфремова, О. Жмай, О. Жовнич, К. Коваль, Т. Кожушкіна, В. Коненко, Т. Кононенко, О. Корнус, С. Мердов, С. Наход, О. Пометун, І. Рожі, С. Руденко, І. Стахова, М. Хроленко, М. Цілина С. Цюра, М. Ячменик та ін.) та зарубіжні (С. Бойд, К. Двек, Г. Клекстон, П. Мосс, С. Тіллі, Р. Хіпкінс, М. Чамберс та ін.) дослідники. Проте теоретичні та практичні аспекти розвитку цих навичок у майбутніх учителів початкових класів у процесі їх фахової підготовки залишаються недостатньо розкритими.

Мета статті: аналіз сутності, змісту методів розвитку soft skills майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Учені підходять до визначення поняття soft skills з різних точок зору, враховуючи різноманітні аспекти міжособистісних та професійних навичок. К. Коваль описує м'які навички як перелік особистісних характеристик, які пов'язані зі здатністю успішно взаємодіяти з оточенням [1]. С. Наход, вважає, що м'які навички – це комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних гнучких компетентностей, які впливають на виконання професійних обов'язків будь-якого профілю [2].

Дослідження проведені у Гарвардському та Стенфордському університетах, доводять важливість soft skills для професійного та особистісного зростання фахівця, оскільки лише 15% кар'єрного успіху забезпечуються рівнем спеціальних, вузькопрофесійних навичок, базових компетенцій (hard skills), а 85% – це soft skills (soft – «м'якість» або «гнучкі» та «skills» – навички раціонально діяти в конкретній ситуації). Це комплекс неспеціалізованих надпрофесійних навичок, які забезпечують успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність праці та є наскрізними, тобто не пов'язаними з конкретною предметною галуззю [3].

Досліджуючи сутність soft skills, більшість дослідників акцентують увагу

на важливості їх розвитку у фахівців професій типу «людина-людина». С. Наход наголошує, що «м'які навички» в таких професіях є критично важливими, оскільки вони забезпечують ефективну комунікацію, співпрацю та управління [2]. Розвиток soft skills розглядається як чинник успішного працевлаштування здобувачів освіти, їх уміння чітко визначати завдання і формулювати цілі, вирішувати проблеми та ухвалювати рішення, а також комунікативні якості фахівця, позитивне мислення й оптимізм, управлінське вміння працювати в команді [3]. Н. Коляда та О. Кравченко наголошують на важливості формування soft skills під час навчання у закладах вищої освіти [4]. Н. Безлюдна та Н. Дудник вважають, що «саме високий рівень розвитку soft skills сприятиме формуванню вільної, енергійної і незалежної особистості вчителя, здатного діяти в дуже швидкозмінних умовах і бути взірцем для учнів» [5].

Аналіз наведених дефініцій дозволяє визначити soft skills майбутніх учителів початкових класів як критично важливі навички для професійного діяльності в швидкозмінних ситуаціях, де вміння приймати нестандартні та креативні рішення може суттєво вплинути на її результати. На нашу думку, soft skills учителів початкових класів – це комплекс універсальних психологічних характеристик особистості, властивостей та вмінь, які доповнюють професійні компетентності та є необхідними для успішної педагогічної діяльності.

Оскільки для різних видів діяльності ключовими є різні види soft skills, їх сталого переліку та єдиної класифікації не існує. Компанією Microsoft у 2016 році були проведені дослідження ТОП-60 найуспішніших професій, на основі яких визначені три групи soft skills: ораторські та комунікативні здібності, менеджмент проєктів, високий рівень самоорганізації. У 2017 році країни-учасниці Європейського Союзу прийняли низку документів для впровадження стандартизованої класифікації «soft skills» для Єдиного європейського економічного простору. Офіційно була прийнята класифікація під назвою «Європейські навички, компетенції, кваліфікації і види занять» (ESCO), яка містить перелік 1384 навичок, які затребувані ринком праці (ESCO Handbook, 2017).

Британська платформа інтернет-навчання SkillsYouNeed виокремлює персональні (тайм-менеджмент, саморозвиток, управління емоціями, організація харчування, догляд за тілом, спортивні тренування, ефективний сон) та інтерперсональні навички (комунікація, робота в команді, ведення переговорів, конфлікт-менеджмент, лідерські здібності). На Всесвітньому

економічному форумі (Word Economik Forum) у звіті аналітиків щодо майбутнього професій були зазначені навички, які будуть необхідні фахівцям різних галузей у найближчому майбутньому: комплексне багаторівневе рішення проблеми, критичне мислення, креативність, вміння керувати людьми, вміння взаємодіяти, емоційний інтелект, формування власної думки та самостійне, відповідальне прийняття рішень, клієнтоорієнтованість, вміння вести переговори, гнучкість розуму.

К. Коваль запропонувала таку класифікацію *soft skills*: особистісні якості (здатність до самопрезентації, самоуправління і самоосвіти, здатність до критичного й творчого мислення, здатність бачити позитивні перспективи, вміння ставити чіткі цілі, визначати ефективні шляхи їх досягнення), комунікативні якості (здатність чітко й логічно висловлювати свої думки, бути послідовним у викладі інформації, дотримуватись етикету, уважно слухати співрозмовника, не перебивати та підтримувати розмову з людьми різних вікових та соціальних груп), управлінські якості (здатність до спільної діяльності, здатність очолити команду та налагодити ефективну роботу керувати колективом, здатність відповідати за процес роботи та результати, створювати позитивну атмосферу для роботи команди, розвивати лідерські якості, планувати час і застосовувати техніки тайм-менеджменту тощо) [1]. С. Наход включає в поняття *soft skills* комплекс особистісних характеристик, які сприяють становленню особистості, а саме: креативність, здатність долати шаблони і стереотипи, працювати в команді, вести її до успіху, виконувати лідерські обов'язки, створювати сприятливу атмосферу для розвитку всього колективу [2].

Таким чином, аналіз наукових праць дозволяє окреслити ключові елементи *soft skills*, що впливають на професійне становлення майбутніх учителів початкових класів: соціальний (здатність ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками, будувати конструктивні взаємини та підтримувати командну роботу); емоційний (розвиток емоційного інтелекту, здатність управляти емоціями, підтримувати позитивний емоційний клімат у класі та надавати емоційну підтримку учням); когнітивний (вміння критично мислити, вирішувати проблеми, застосовувати творчий підхід у навчанні та постійно вдосконалювати власні знання та навички), управлінський (здатність організовувати навчальний процес, планувати та координувати діяльність, забезпечувати ефективне управління класом та здійснювати моніторинг і оцінку успішності учнів).

Ці елементи *soft skills* є фундаментальними для ефективної педагогічної

діяльності вчителя в початковій школі, оскільки вони не лише допомагають йому успішно виконувати свої професійні обов'язки, але й сприяють формуванню таких навичок в учнів. Тому в майбутніх учителів початкових класів *soft skills* потрібно активно розвивати в процесі фахової підготовки.

Узагальнюючи результати аналізу науково-педагогічних джерел з проблеми формування *soft skills* майбутніх учителів початкових класів, ми конкретизували гнучкі навички, які в подальшому допоможуть педагогам не лише ефективно виконувати свої професійні обов'язки, але й зростати у професії, адаптуватись до змін, працювати над собою, а саме: критичне мислення (здатність аналізувати інформацію та робити обґрунтовані висновки), креативність (уміння знаходити нестандартні рішення та ідеї), комунікативні навички (здатність ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками), емоційний інтелект (здатність розпізнавати та регулювати свої емоції та емоції інших), лідерські навички (уміння вести за собою, об'єднувати, мотивувати та надихати інших), *self-менеджмент* (організація власного часу й ресурсів, самоконтроль).

Успішний розвиток *soft skills* майбутніх педагогів базується на принципах гуманізму (повага до людей та їх особливостей, підтримка й створення безпечного освітнього середовища, індивідуальний підхід) та демократизму (співпраця та партнерство, рівність у взаєминах, довіра).

Для успішного формування комплексу *soft skills* майбутніх учителів початкових класів слід використовувати соціально-педагогічні технології, які сприяють взаємодії викладачів і студентів. Ці технології не тільки розвивають професійні, соціальні та особистісні навички студентів, а й допомагають створити комфортне середовище для навчання, спілкування, творчості, що дозволяє їм максимально розвивати свої *soft skills*. Серед технологій, які мають значний потенціал для формування *soft skills* у здобувачів освіти, варто виділити:

– проєктну технологію, використання інтерактивних методів, методи зворотного зв'язку, індивідуалізації навчання;

– методи заохочення активної участі та мотивації студентів до навчання (інтегровані заняття, групова робота, навчальні дискусії, інтерактивні методи, гейміфікація, тренінгові технології, виконання науково-дослідницьких завдань);

– технології інтенсифікації навчального процесу: організації навчального процесу (мультимедійні технології, електронне навчання (*e-learning*) (онлайн-курси, платформи для самоосвіти (Coursera, Udemy, Moodle)), віртуальні

класні кімнати, мобільне навчання (m-learning)) та технології раціонального використання часу (тайм-менеджмент, метод Kanban, метод GTD (Getting Things Done), техніка «2-хвилинного правила» тощо);

– менторинг і наставництво дають можливість студентам отримувати індивідуальну підтримку, цінні поради та зворотний зв'язок від викладачів (практичний супровід, групові консультації тощо);

– методи формування професійної компетентності (кейс-метод, проєктне навчання, інтерактивні методи, аналіз та вирішення педагогічних ситуацій) тощо.

Цілком очевидно, що впровадження в систему освіти таких технологій сприятимуть розвитку необхідних м'яких навичок майбутніх педагогів, робитимуть процес навчання більш цікавим, інтенсивним, ефективним. Застосування різноманітних методів активно навчання, зокрема, інтерактивних методів, підвищують ефективність розвитку soft skills, оскільки це допомагає студентам активно залучатися в навчальний процес, розвиваючи комунікативні, когнітивні навички, а також навички саморегуляції та співпраці (дискусії та обговорення, метод кейс-стаді, рольові ігри тощо). Одним з найбільш дієвих методів розвитку soft skills є проєктне навчання: розробка навчальних матеріалів, індивідуальні та групові проєкти сприяють розвитку креативності, організаційних навичок та time-менеджменту. Тренінги та майстер-класи дозволяють успішно розвивати емоційну стійкість, навички ефективної комунікації, лідерство та співпрацю, гнучкість та адаптивність. Інтеграція гейміфікації у навчальний процес підготовки майбутніх учителів дозволяє зробити навчання цікавішим і динамічним. Ігрові елементи в навчанні (ігри та гейміфіковані платформи (Kahoot, Quizlet) дозволяють студентам підвищувати рівень комунікації та командної роботи. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (онлайн-платформ, віртуальних класів, освітніх ігор) сприяє набуттю досвіду спілкування та співпраці, тренуванню навичок управління класом, прийняття рішень у реальному часі. Для розвитку емоційного інтелекту ефективними є тренінги з емоційної стійкості, медитація та техніки релаксації. Таким чином, методи розвитку soft skills майбутніх учителів початкових класів включають різноманітні техніки та підходи, які сприяють розвитку комунікативних, емоційних, організаційних та когнітивних навичок і дозволяють студентам успішно підготуватися до реальних умов педагогічної діяльності та досягти високого рівня професійної готовності.

Підсумовуюче викладене вище, зазначимо, що, розвиток soft skills для

майбутніх вчителів початкових класів сьогодні має велике значення, адже володіння цими навичками підвищує конкурентоспроможність на ринку праці, забезпечує здатність ефективно взаємодіяти з учнями, вирішувати складні завдання та адаптуватися до змін. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці та впровадженні тренінгів для здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта для подальшого розвитку soft skills, що дозволить їм у майбутньому впевнено виконувати свої обов'язки та досягати успіху у професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
2. Наход С. А. Значущість "Soft skills" для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 63, С. 131–135.
3. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL: <https://studway.com.ua/soft-skills> (дата звернення: 16.11.2024).
4. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 3(27). С. 137–145
5. Безлюдна Н., Дудник Н. Формування soft skills у майбутніх педагогів як умова реалізації професійного стандарту вчителя. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2(6). С. 137–143.